

ria, i per això el nom oficial (no viu) del municipi és Santa Maria de Besora.

1) *Besora*, el poblat del Solsonès, pertany al municipi de Navès al Nord-est de Solsona i el constitueixen diverses masies disseminades per tot el terme. Està situat en un turó a l'esquerra del Cardener, «en terreno muy quebrado» observa Madoz. Hi queden encara restes de l'antic castell de Besora, sovint mencionat en la documentació antiga. Coromines va transcriure a l'arxiu de Solsona un document de finals del S. XII o principis del XIII amb la indicació «Capbreu dels sences de Basora e Naues», o sigui 'els censos que han de pagar'.

Hi apareixen ja els noms de diverses masies de Besora (respectem la transcripció paleogràfica de Coromines): «lo mas d'en Cabrera de Vile», lo mas de Ualieles», «lo mas de la Mora», «lo mas den Dorner de la Mora», «lo mas del Riu ab Bufiera», «lo mas de les Olzines», «lo mas de Sentolaria», «lo mas de Uerdegger d'Ohora», «lo mas de Canaleta», «lo mas de quasa Geralda», «lo mas de Postius de ios», «lo mas de Casa per Sent Marti d'Or», «lo mas de Casa migana de Postius», «lo mas de Postius de sus», «lo mas de Sent Climenz», «lo mas de Puygtxiol per Pomareda», «lo mas de Tholosa», «lo mas del Soler», «lo mas de Ruzol», «lo mas de Pugpelat», «lo mas del Pugol de la Tentelatge», «lo mas del Uilar», «lo mas de Soribes», «lo mas den P. Za Uila», «lo mas de na Ramona Za Uila», «lo mas de Tholosa Za Uila», «lo mas de Tuit», «en Domingo de Boxedera», «lo mas den S. de Vilasseca dez Bancs», «en Bartholomeu de Uila freda», «N'Andreu Guamir dez Banchs», «en Bn. de Senta Cilia d'Ohora», «en Domingo dez Sola».

PRON. POP.: *bəzóra* (oït per Casacuberta a Solsona) i per Coromines a tots dos llocs (1964 etc.).

DOC. ANT. Es documenta ja a l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell amb la forma *Bisaura* a. 839: «Deinde ipsas parrochias de valle Lordensis, idest ipsa Petra cum Argilers vel Siskero, cum Linars et Montecalvo, sive illa Curriz vel Mesapolo, atque Terreros sive Taravil et illo Cincto vel ipso Currizano atque illa Tintillagine vel Odera seu ipsa Mora vell illa Silva atque *Bisaura*» (edició Pujol, núm. 90). Després apareix ja gairebé sempre la forma *Besora*: els anys 981, 1043 i 1076 en documents consultats per Coromines a l'Arxiu de Solsona. També els anys 982, 1166, 1195, 1222, 1211, 1262, 1273 (BCEC, 1909, 269-273). El capbreu del S. XII, al qual hem al·ludit més amunt, duu *Basora* i és aquesta la forma que trobem en el cens de 1359: *Basora* (a. 1359, *CoDoACA* XII, 60).

2) *Besora (Santa Maria de)* és un municipi homònim de l'anterior. El fet que la seva església estigui dedicada a Santa Maria ha motivat la denominació oficial, però no usual, evitant possibles confusions amb el poblat del Solsonès. El gentilici és *besorencs*. Hi ha diverses masies disperses pel terme, però la població es troba dalt del Pla de la Teia, dominat per les ruïnes de l'antic castell de Besora. Aquest degué ser el centre important en època antiga, per tal com fins no fa gai-

res anys la gent de Sant Quirze i de Montesquiú, pobles de creació més moderna, havien de pujar a enterrar-hi els seus difunts. Pertany a la diòcesi de Vic i a la comarca del Ripollès. Madoz indica: «el terreno es, como se dijo, áspero y montuoso, si se exceptúan los dos valles, el ya mencionado de *Pla de Teya* y otro sin nombre» (*Diccionario geográfico*, s. v. *Besora [Sta. Maria]*).

PRON. POP.: *bəzóra* (Coromines, 1925, 1953, 1959 etcètera).

DOC. ANT. 885: «un castrum *Bisaura* que Scti. Cirici cum ---» (*Cat. Carol.* II, 215.20, 570); a. 916: «castro *Bisaura*» (Monsalvatje I, 25b); a. 1107: «*Besaura*» (Monsalvatje I, 26.3); a. 1108: «*Besaura*» (C. Candi, *Miscel.* II, 447); a. 1261: «sancte Marie de *Bisaura*» (CCandi, *Miscel.* II, 392). En les *Relacions de parròquies del bisbat de Vic*, apareixen les formes *Bisaura* i *Besaura* en documentació que va de 1050 a 1150 (cf. *Cat. Rom.* II, Osona I (1984), p. 72). El cens de 1359 relaciona el «castell de Besora» (*CoDoACA* XII, 82); 885-7 l'adjectiu *Besaurense* (*Dipl. Cat. Vic.*, § 8, p. 7); 1184 en *Petrus de Besora* figura en *Carta de població del Vilosell* (Font Rius, § 171).

Sant Quirze de Besora és avui un municipi amb més habitants que Santa Maria. Degué ser una creació dels senyors de Besora, que hi conservaven encara al segle passat vestigis del seu domini. Així ho dona a entendre Madoz quan diu: «al N. se halla una casa cast. del marqués de Besora; edificio sólido, capaz y de muy buen aspecto» (s. v. *Besora [San Quirico de]*).

DOC. ANT. 885: «Scti. Cirici» (supra); 889: «cellam Scti. Kirici» (*Cat. Car.* II, 217.5, cf. 467); a. 1330: «S. Quirici de *Besora*» (*Misc. Griera*, I, 373); a. 1332: «S. Quirici de *Bisaura*» (*Misc. Griera* I, 383).

Per a *Torre d'En Besora* mun. del Maestrat, d'un NP tret d'aquests NLL, veg. s. v. *Torre*.

ETIM. Les formes antigues *Bisaura* i *Besaura* en si ja revelen un basco-ibèric *BESA-URI-A 'el poble de la cinglera', amb una reducció fonètica paral·lela a la de NAUSEA > *nosa*. L'element inicial està ben documentat en basc, ibèric i aquità amb variants BAS-, BAES-, BAIS-; vegeu el que hem dit s. v. *Bas*. El segon element és una variant del basc *iri* 'vila, poble'. Vegeu a Mitxelena, *Fonètica històrica* 3.1, l'explicació d'aquests i altres casos de canvi de *i* en *u*. En els dos topònims que estem estudiant el terreny justifica l'etimologia que proposem: tant un poble com l'altre estan situats dalt d'un turó de forma arrodonida, voltat d'un circuit de grans cingles. El Besora del Solsonès, es troba dalt d'un turó sobre el riu Cardener i «en terreno muy quebrado» destacava Madoz. L'antiga Besora del Ripollès és dalt del turó encinglerat, avuit dit del castell, on resta encara la vella església, i les cases.

Nota sobre BISAÜRRI.

Bisaurri és un municipi de l'alta Ribagorça, a la vall de Benasc, limítrof amb les de Les Pauls i del Turbó, ja en la zona de transició cap a l'aragonès.

PRON. POP.: *bisaurri* (oït per Coromines XIX, 111).